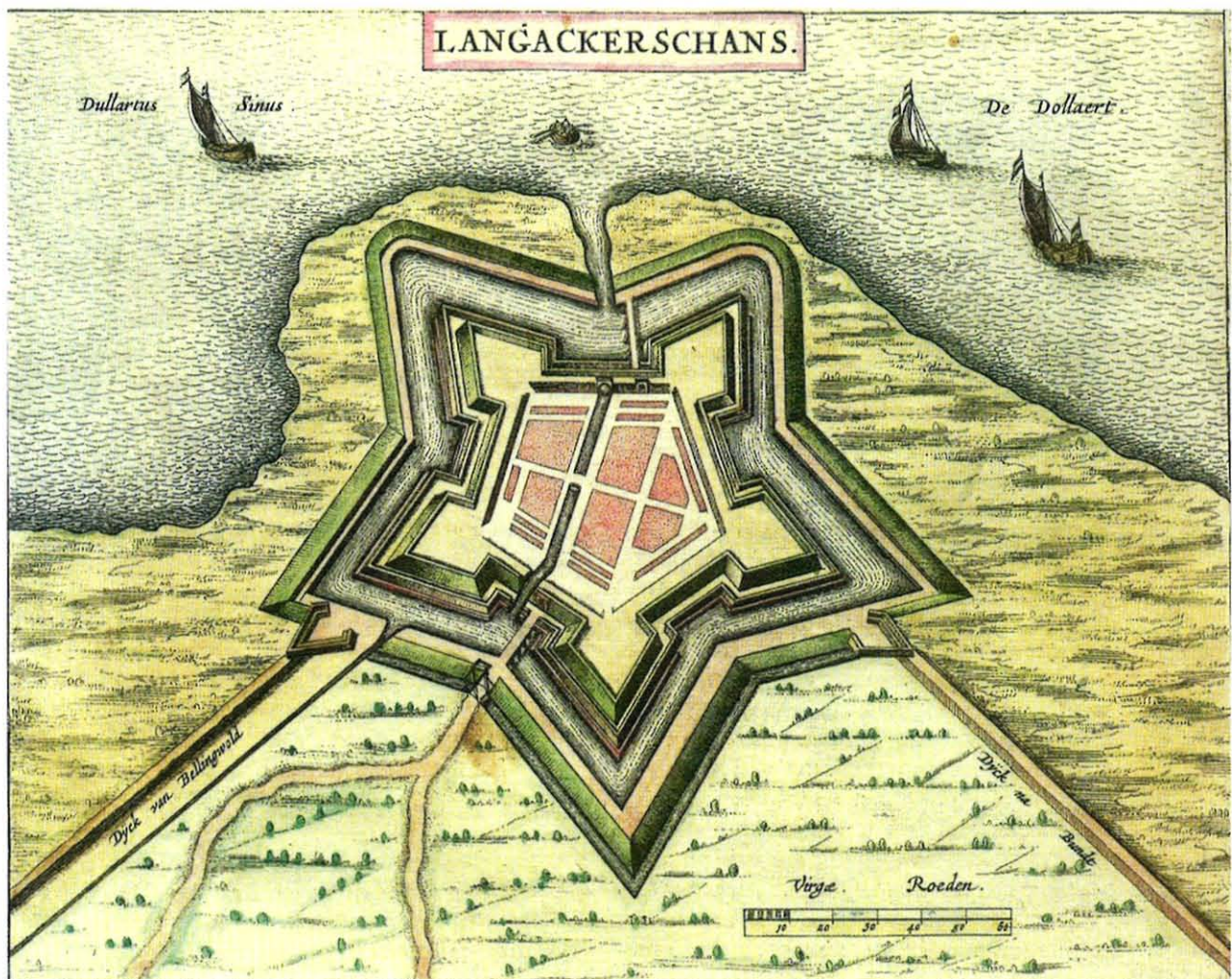

Hamdijk 5 te Bad Nieuweschans (gemeente Oldambt)
Aanvulling en actualisatie van een Archeologisch Advies

De Langakker of Nieuwe Schans rond 1650

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: Oldambt
plaats: Bad Nieuweschans
toponiem: Hamdijk, Nieuweschans
bevoegd gezag: gemeente Oldambt
opdrachtgever: BügelHajema Adviseurs bv
uiterste coördinaten: noord 276.262/578.204
oost 276.421/578.163
zuid 276.319/577.957
west 276.213/578.054
centrumcoördinaat: 276.308/578.094
kaartblad: 8D
onderzoeksmeldingsnummer: 53821
beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Oldambt en E-depot
uitvoerder: Libau
rapport: 12-244
auteur: M. de Jong MA
autorisatie : drs. J. Molema
telefoon: 050-3126545
fax: 050-3123362
e-mail: info@libau.nl

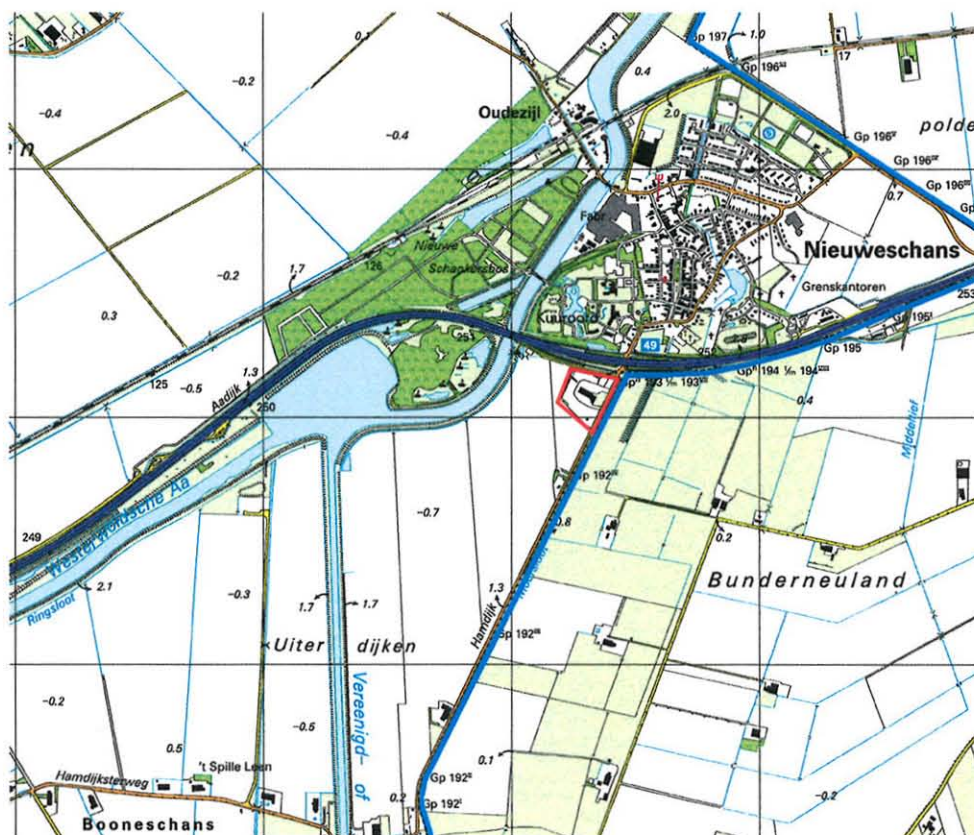
Hamdijk 5 te Bad Nieuweschans (gemeente Oldambt)

Aanvulling en actualisatie van een archeologisch advies

Aanleiding

In opdracht van BügelHajema Adviseurs, vertegenwoordigd door mw. M. Plantenga, is het archeologisch advies "Hamdijk 5 te Nieuweschans" (zie bijlage: Archeologisch advies Hamdijk 5 te Nieuweschans) uit 2007 geactualiseerd en aangevuld. Aanleiding tot de actualisatie van het oude bureauonderzoek is het inmiddels vastgestelde archeologiebeleid en beleidskaart van de gemeente Oldambt, de ouderdom van het bestaande onderzoek en de wijzigingen in het planvoornemen.

De vernieuwde plannen bestaan uit het oprichten van een Spaworld bestaande uit een subtropisch zwembad, bronnenbad en hotelcomplex van 170 kamers. De oppervlakte van het totale complex is circa 31.400 m². Hiervan wordt ongeveer 12.400 m² ingericht als groenvoorziening met paden, er worden 320 parkeerplaatsen aangelegd en mogelijk wordt 3600 m² ingericht als open water. Het overige deel van het perceel zal worden bebouwd. De nog aanwezige bebouwing wordt gesloopt. Het gebied waar de ingrepen zijn beoogd wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Het plangebied Hamdijk 5 te Bad Nieuweschans en omgeving, het plangebied is rood omlijnd (Topografische Atlas Groningen, 2004).

Aanvullende informatie

Bad Nieuweschans was tot 2009 Nieuweschans genaamd. De Nieuweschans of Langakkerschans werd in 1628 aangelegd op de plaats waar de Hamdijk naar het oosten, het Duitse grondgebied in, afbuigt. Het plangebied ligt iets ten zuiden van de Nieuwe Schans. Het wordt aan de oostzijde begrenst door (een verlenging van) de Hamdijk. Dit deel van de Hamdijk is aangelegd in 1605. Het gebied ten westen van de Hamdijk lag toen nog buitendijks. De Nieuweschans lag in feite aan de Dollardkust (zie ook de afbeelding op het voorblad). In 1657 werd de Schanskerdijk vanaf Drieborg naar Nieuweschans aangelegd, waarmee het plangebied binnendijks kwam te liggen.

Aan de westzijde werd het plangebied in het verleden begrensd door een oude waterloop die op een kaart uit 1724 benoemd is als "Oude Diep, sijnde voor deesen een uijtwateringe geweest door de Swijne zijl" (Schroor, 1997: Stadsland 26). De Zwijnezijl was één van de sluisen in Nieuweschans. De waterloop fungeerde voor de afwatering van 1690 tot 1704. Het plangebied zelf was in 1724 onbebouwd en bleef dat tot tussen 1971 en 1982 (zie WatWasWaar: topografische kaarten 1971 en 1982).

Het plangebied ligt in het Reiderland. Het Reiderland is een zeer oud territorium dat in de middeleeuwen, maar ook erna, tot ontwikkeling kwam door het in cultuur brengen van de veengrond en werd daardoor een welvarende streek. De veenontginningen hadden echter klink tot gevolg. Door het dalende maaiveld verslechterde de waterafvoer vanuit het nog niet ontgonnen veengebied. Naast wateroverlast vanuit het veen had men te kampen met overstromingen vanuit zee. Door de maaiveldvaling kon de zee via de monding van de Eems diep het land binnendringen, waardoor de Dollard ontstond. Naar schatting zijn rond de 40 dorpen en buurschappen verplaatst of geheel verdwenen en overspoeld door de Dollard (zie bijvoorbeeld: Schroor & Meijering, 2007). Één van de verdwenen dorpen is Houwingeham (ook wel Houwingaham genoemd) waarvan de resten teruggevonden zijn ten zuiden en zuidwesten van het plangebied. De resten van Houwingeham lagen onder een pakket klei van 1,5 tot 2 m dik.

Op de Beleidskaart archeologie van de gemeente Oldambt (Libau, 2010) is aangegeven dat het plangebied in een gebied ligt waar archeologisch (bureau)onderzoek nodig is als ingrepen vanaf 500 m² gaan plaatsvinden die dieper reiken dan de kleigrond (zie figuur 2). In feite geldt er een hoge verwachting voor de bodem die onder het kleidek ligt. De kleigrond is namelijk afgezet tijdens de Dollardoverstromingen en in de periode voorafgaand aan de bedijking. In die tijd was het gebied onbewoonbaar. Onder de klei liggen de restanten van de veengronden die in de middeleeuwen bewoond werden en daaronder liggen de zandgronden die in de steentijd geschikt waren voor bewoning (zie ook bijlage: Archeologisch advies Hamdijk 5 te Nieuweschans).

Overweging en advies

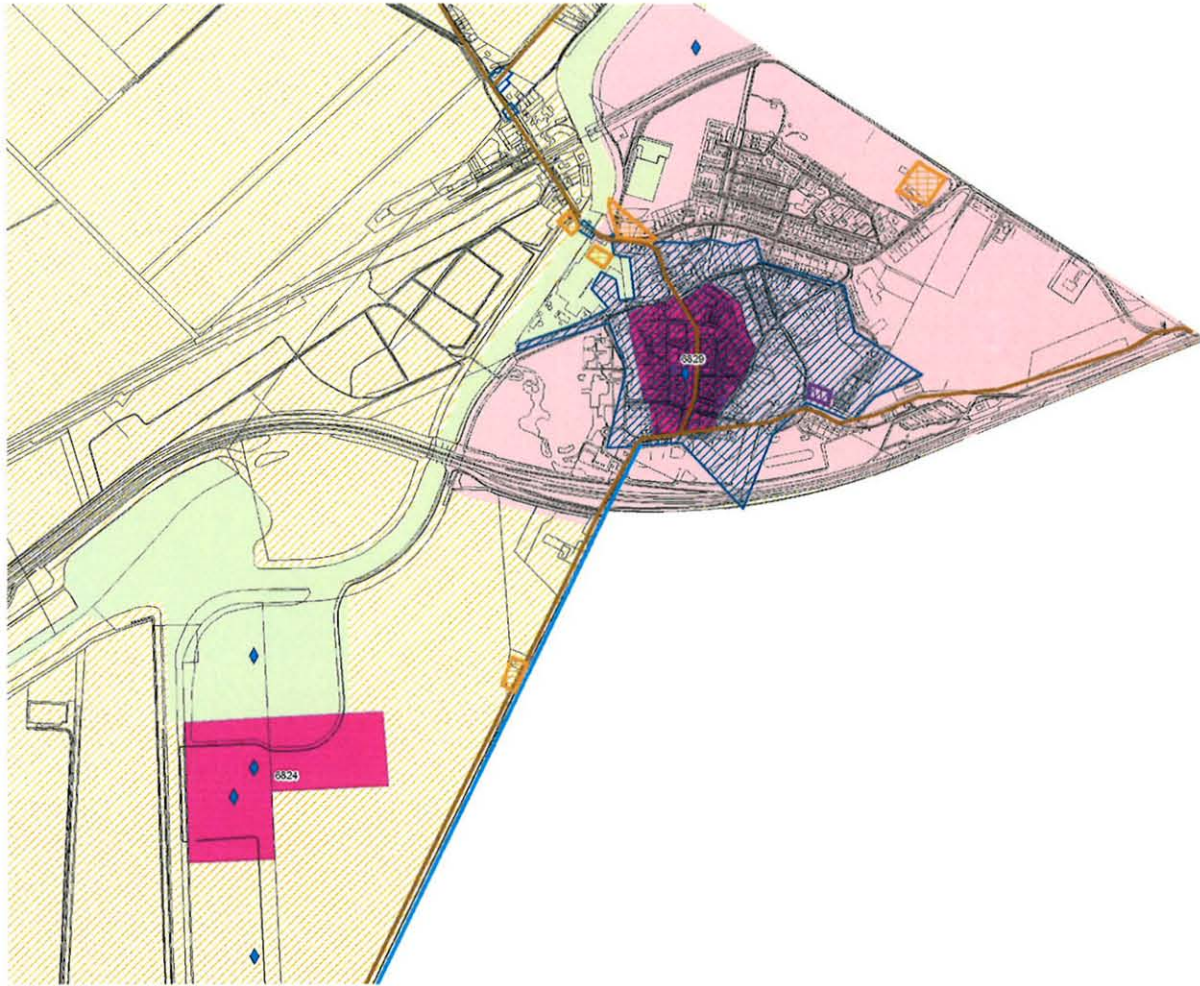
De conclusie uit het advies van 2007 blijft grotendeels gehandhaafd en is daarom hieronder overgenomen:

"In het plangebied is geen bekend (geregistreerd) archeologisch terrein in het geding. Het plangebied ligt buiten de grenzen van de voormalige vesting Nieuweschans. Op historisch kaartmateriaal is geen bebouwing in het plangebied aanwezig.

Er is een kans dat in het plangebied archeologische resten aanwezig zijn die samenhangen met de bewoning van het verdwenen middeleeuwse dorp Houwingeham. Deze resten liggen dan in de ondergrond, op de overgang van klei naar veen. Archeologische resten die samenhangen met het gebruik van de vesting Nieuweschans worden in het plangebied niet verwacht. Hierin speelt mee dat het plangebied grotendeels bebouwd en verhard is, waardoor ondiep liggende archeologische resten verdwenen zijn."

De exacte bodemingrepen in het plangebied zijn nog onbekend. Mogelijk zullen de bodemingrepen (plaatselijk) tot dieper dan het kleidek reiken. Derhalve wordt geadviseerd een archeologisch booronderzoek te laten uitvoeren met een dichtheid van 6 boringen per hectare. Het booronderzoek moet primair gericht zijn op het vaststellen van de diepte van de overgang van klei naar veen. Ook dient het booronderzoek te zijn gericht op de gaafheid van de veenlaag (de mate van verspoeling door de Dollardinbraken) en het voorkomen hierin van archeologische indicatoren zoals bijvoorbeeld aardewerk, baksteenpuin, houtskool en oude akkerlagen. De boringen dienen tevens vast te stellen op welke diepte de zandondergrond ligt. In de zandgrond dient te worden gelet op de aanwezigheid danwel afwezigheid van een podzolbodem en archeologische indicatoren zoals houtskool en vuursteen.

Figuur 2: Uitsnede uit de Archeologische beleidskaart van de gemeente Oldambt. Het plangebied is rood omlijnd. Legenda: roze: hoge verwachting; oranje arcering: onderzoek bij ingrepen dieper dan het kleidek (en groter dan 500 m²); lichtgroen: lage verwachting; fel roze: AMK-terreinen; geel vlakje: steenhuizen; oranje vlak: boerderijplaatsen; paars vlak: kerken; bruine lijnen: dijken en oude wegen; blauw raster: historische kernen en verschansingen.

Bijlagen:

- Archeologisch advies Hamdijk 5 te Nieuweschans.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

ARCHIS, archeologisch informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Bodeminformatiekaart provincie Groningen (<http://groningen.esrinl.com/fmc/bodeminformatiekaart.html>).

HISGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Lepage, J.-D., 1994. *Vestingen en schansen in Groningen. Eeuwenlang de hoeksteen van de Nederlandse defensie*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Libau, 2010. Archeologische beleidskaart gemeente Oldambt.

Luchtfoto's Google Earth/Maps.

Molema, J., 2007. Archeologisch advies Hamdijk 5 te Nieuweschans. Adviesbrief, Libau.

Schroor, M., 1997. *De atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-PROjekt Uitgevers, Groningen.

Schroor, M. & J. Meijering, 2007. *Golden Raand. Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers bv, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

WatWasWaar, kadastrale minuutplans uit het begin van de 19de eeuw en overige historische kaarten (watwaswaar.nl).

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
brons-tijd	2000 - 800 v.Chr.
brons-tijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
brons-tijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
brons-tijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
brons-tijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
brons-tijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

BugelHajema Adviseurs
t.a.v. mevr. M. Plantenga
Postbus 274
9400 AG ASSEN

hoge der a 5
9712 ac groningen
telefoon (050) 312 65 45
fax (050) 312 33 62
email: molema@libau.nl

groningen 26 november 2007

onderwerp -

Geachte mevrouw Plantenga,

Naar aanleiding van uw verzoek stuur ik u het archeologisch advies ten behoeve van de locatie Hamdijk 5 te Nieuweschans. Op deze locatie is de oprichting van een overdekte markt voorzien. Het plan vraagt een vrijstelling van het vigerend bestemmingsplan.

Planvoornemen

Het planvoornemen behelst de oprichting van een overdekte markt voor detailhandel en horeca. De overdekte markt zal een oppervlakte van circa 15.000 m² beslaan. Momenteel bestaat het plangebied uit bebouwing en een (grotendeels) verhard erf.

Informatie

Het plangebied ligt aan de Hamdijk, nabij Nieuweschans. De Nieuwe of Langakkerschans werd in 1628 aangelegd op het raakpunt van de Hamdijk met de dijk vanuit Stoksterhorn/Drieborg. De dijken werden aangelegd in het kader van inpolderingen van de Dollardboezem.

De Dollardboezem ontstond in de Late Middeleeuwen door stuwung in de monding van de rivier de Eems. Hierdoor werd een groot, laag liggend veengebied in het Oldambt en Reiderland overspoeld en bedekt met een pakket klei. Dit veengebied was aan het begin van de Late Middeleeuwen als agrarisch gebied (o.a. roggeteelt) in gebruik genomen. De vele dorpen die in het gebied lagen werden door het Dollardwater overspoeld en bedekt met klei. Vanaf de 16^e eeuw werd een begin gemaakt met inpoldering van de Dollardboezem.

De bodem in het plangebied bestaat uit een afwisseling van poldervaaggronden in de vorm van zware kalkrijke klei en poldervaaggronden in de vorm van kalkarme klei (Bodemkaartcode Mn45A/Mn85C; zie bijlagen: Kaart Archeologie). Vaaggronden zijn gronden waarin (nog) geen bodemvormende processen hebben plaatsgevonden. Deze klei is afgezet in de Late Middeleeuwen in de Dollardboezem.

Hoewel op de pleistocene afzettingen (onder de klei en veenpakketten) regelmatig sporen uit de Steentijd worden aangetroffen (bijvoorbeeld ten noorden van het dorpenlint Finsterwolde, Oostwold en Midwolda), is het niet aannemelijk dat in het plangebied dergelijke resten aanwezig zullen zijn, vanwege de ligging nabij het geuisysteem van de Westerwoldsche Aa. Het Pleistoceen duikt hier diep weg en is daarnaast ook geërodeerd door rivierwater en zeewater. Zeewater kon via riviersystemen diep landinwaarts doordringen.

Het plangebied is niet op de Archeologische MonumentenKaart (AMK) geregistreerd als archeologisch terrein, noch zijn van het terrein archeologische vondsten bekend (geen registraties van vondsten in de archeologische database ARCHIS). In de (ruimere) omgeving van het plangebied liggen twee terreinen van hoge archeologische waarde. Het betreft de vesting Nieuweschans (monumentnr. 6829) ten noorden van het plangebied en een terrein met de overslibde resten van het dorp Houwingeham (monumentnr. 6824) ten zuiden en zuidwesten van het plangebied.

Op de kadastrale ...

Op de kadastrale minuut uit 1828 is het plangebied onbebouwd (zie bijlagen: minuutplan Nieuweschans, detail sectie B1).

Overweging en advies

In het plangebied is geen bekend (geregistreerd) archeologisch terrein in het geding. Het plangebied ligt buiten de grenzen van de voormalige vesting Nieuweschans. Op historisch kaartmateriaal is geen bebouwing in het plangebied aanwezig.

Er is een kans dat in het plangebied archeologische resten aanwezig zijn die samenhangen met de bewoning van het verdwenen middeleeuwse dorp Houwingeham. Deze resten liggen dan in de ondergrond, op de overgang van klei naar veen. Archeologische resten die samenhangen met het gebruik van de vesting Nieuweschans worden in het plangebied niet verwacht. Hierin speelt mee dat het plangebied grotendeels bebouwd en verhard is, waardoor ondiep liggende archeologische resten verdwenen zijn.

Indien in het plangebied bodemingrepen worden uitgevoerd die reiken tot aan of in de veenondergrond, en een omvang hebben van meer dan 100 m², dan wordt geadviseerd deze bodemingrepen onder archeologische begeleiding te laten uitvoeren. Indien slechts ondiepe bodemingrepen aan de orde zijn, dan kunnen deze zonder archeologisch voorbehoud worden uitgevoerd.

Ik hoop u met bovenstaand advies voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Drs. J. Molema
Archeoloog Libau steunpunt

Geraadpleegde literatuur:

-Grote Historische topografische Atlas Groningen. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg, 2006.

Bijlagen:

-kaart archeologie Nieuweschans en omgeving;
-minuutplan Nieuweschans, detail sectie B1.

277484 / 579360

275161 / 577037

Libau

Legenda

- BODEM ((c)Alterra)
- PLAATSNAMEN
- HUIZEN
- ◆ WAARNEMINGEN
- VONDSTMELDINGEN
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
- archeologische waarde
- hoge archeologische waarde
- zeer hoge archeologische waarde
- zeer hoge arch waarde, beschermd
- PROVINCIES
- TOP50_CBS ((c)CBS)**
- Spoorweg
- Weg
- Water
- Groenvoorziening
- Vliegveld
- Stortplaats
- Delfstofwinning
- Bebouwing
- Bos
- Glastuinbouw
- Agrarisch gebruik
- Droog natuurlijk terrein
- Nat natuurlijk terrein
- Begraafplaats
- Overig

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

Minuutplan Nieuweschans uit 1811-1832, detail sectie B1
Hamdijk 5 ligt binnen het rode kader, het noorden is aangegeven met een pijl

